

ДИСКУРС НЕПРОСТОГО ДИТИНСТВА

POD REDAKCJĄ

KATARZYNY JAKUBOWSKIEJ-KRAWCZYK

**UNIWERSYTET WARSZAWSKI
KATEDRA UKRAINISTYKI
WARSZAWA 2021**

Publikację opiniowały do druku:

prof. dr hab. Svitlana Kovpik

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Krzywym Rogu

dr hab. Mariana Shapoval

Kijowski Narodowy Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki

Nazwa i adres wydawcy

Uniwersytet Warszawski

Katedra Ukrainistyki

Szturmowa 4

00-927 Warszawa

ISBN 978-83-954964-6-2

Projekt okładki: Anna Makać

Redakcja języka angielskiego: Anna Kizińska

Skład i łamanie komputerowe:

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk

druk i oprawa

Sowa – Druk na życzenie

www.sowadruk.pl

tel. +48 22 431 81 40

У колі мови, літератури і культури
W kręgu języka, literatury i kultury

Видавнича серія
Кафедри україністики Варшавського
університету та
Прикарпатського національного університету
Імені Василя Стефаника

За редакцією
Катажини Якубовської-Кравчик
та Лідії Стефановської

Том XXIII

ЗМІСТ

Катажина Якубовська-Кравчик <i>Вступ</i>	15
Домагой Кличек, Дарія Павлешен <i>Сприйняття світу очима малого оповідача</i>	19
Віктор Кисіль <i>Дитяча травма як елемент зав'язки літературного твору для дітей та юнацтва</i>	37
Сніжана Жигун <i>Дитячий будинок у творчості і житті Оксани Іваненко</i>	47
Ігуна Yakovenko <i>Дитина і страх: репрезентація станів афекту fear-terror в романі Світлани Алексієвич „Останні Свідки. Соло Для Дитячого Голосу”</i>	65
Ірина Смаровоз <i>Дитяча травма у дзеркалі ірреальної повсякденності: роман Ірен Роздобудько „Шості Двері”</i>	83
Марта Замбжицька <i>Говорити голосом іншого. Дитина з синдромом аспергера на підставі книжки Марка Лівіна „Рікі та Дороги”</i>	97
Юлія Куманська <i>Проблема формування принципів екологічної взаємодії в дитячих оповіданнях Олеся Ільченка</i>	121

Тетяна Качак	
<i>Образ дитини – концептуальна основа сучасної української прози для дітей та юнацтва</i>	<i>141</i>
Світлана Кравченко	
<i>Сучасне українське книговидання для дітей: історія, традиції та нові тренди</i>	<i>173</i>
Про авторів.....	199

TABLE OF CONTENTS

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk <i>Introduction</i>	15
Domahoj Klychek, Dariya Pavleshen <i>Perception of the world through the eyes of a little teller</i>	19
Viktor Kysil' <i>Childhood psychological trauma as an element of the starting point of the literary work for children and youth</i>	37
Snizhana Zhyhun <i>Orphanage in Oksana Ivanenko's work and life</i>	47
Iryna Yakovenko <i>The child and fear: representations of fear-terror affect in the novel of Svetlana Alexievich "Last witnesses: an oral history of the children of world war II"</i>	65
Iryna Smarovoz <i>Childhood trauma in view of irreal everyday life: novel „The sixth door” by Iren Rozdobudko</i>	83
Marta Zambrzycka <i>Speak in the voice of another. a child with Asperger's syndrome based on Mark Livin's book "Rivers and Roads"</i>	97
Julia Kumans'ka <i>Problem of forming the principals of ecological interactions in Oles Ilchenko's children's stories</i>	121

Tetyana Kachak
*The image of a child is the conceptual basis of contemporary
Ukrainian prose for children and youth.....*141

Svitlana Kravchenko
*Modern Ukrainian book publishing for Children: history,
traditions and new trends.....*173

Information about authors199

**ДИТИНА І СТРАХ: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СТАНІВ АФЕКТУ
FEAR–TERROR В РОМАНІ СВІТЛАНИ АЛЕКСІЄВИЧ
ОСТАННІ СВДІКИ. СОЛО ДЛЯ ДИТЯЧОГО ГОЛОСУ**

THE CHILD AND FEAR: REPRESENTATIONS OF FEAR–
TERROR AFFECT IN THE NOVEL OF SVETLANA
ALEXIEVICH *LAST WITNESSES: AN ORAL HISTORY OF THE
CHILDREN OF WORLD WAR II*

Iryna YAKOVENKO

Borys Grinchenko Kyiv University

ORCID 0000-0001-9161-4013

Based on the methodology of Affect Studies, the research paper explores FEAR–TERROR affect in children's testimony of the realities of the War collected in the 1985 non-fiction *Last Witnesses: An Oral History of the Children of World War II* by Svetlana Alexievich. In the focal point of the novel there are the hardships of the War and its destructive consequences – death, orphanhood, torture, starvation, concentration camp ordeal, life in the zone occupied by the Nazis, – narrated and recalled by witnesses. In her prose, Svetlana Alexievich portrays the traumatic experience which scarred the kids for life, and with the vivid intensities conveys the atmosphere of the War by the meticulous recording from the voice of the War survivors and by unearthing the emotional layers which are marked by the embodied fear. We argue that fear and terror constitute the core of Svetlana Alexievich's narrative, and

interpret the affective component of the witnesses' testimonies.

Keywords: Affect Studies; fear–terror affect; Svetlana Alexievich; non-fiction.

Реалії війни – смерть батьків і рідних, сирітство, втрата дому, тортури, голод, тяжка праця, виживання в умовах окупації, концтабору чи евакуації, – дитячий травмуючий досвід, який білоруська письменниця Світлана Алексієвич зображує у спогадах про Другу світову війну в романі *Останні свідки. Соло для дитячого голосу*. Специфікою документальної прози письменниці стає оголення страждання через фіксацію емоційних станів дітей-свідків. Розвідка досліджує емоційно-чуттєву складову роману Світлани Алексієвич: топологію дитячого страху та репрезентацію станів FEAR–TERROR, фокусуючись на засадах критичного підходу теорії афектів (Affect Studies).

Документальна книга Світлани Алексієвич *Останні свідки. Соло для дитячого голосу* (1985) – другий роман з циклу *Голоси Утопії*, складовими частинами якого є твори *У війни не жіноче обличчя* (1985), *Цинкові хлопчики* (1989), *Чорнобильська молитва* (1997), *Час секунд хенд* (2013). Розглядаючи СРСР як Утопію, а радянську людину як „homo soveticus”, письменниця у творах циклу зображує визначальні для радянської імперії події та змушує читачів поглянути на Другу світову, війну в Афганістані, Чорнобильську катастрофу та радянське минуле очима свідків – героїв її романів.

Творчість білоруської письменниці, лауреатки Нобелівської премії 2015 року Світлани Алексієвич неоднозначно сприймалася в радянські часи через її відхід від тенденційних наративів про Другу світову та війну в Афганістані. Дотепер книги письменниці провокують дискусії щодо художніх технік та жанрових аспектів її творів, в яких ключовим питанням стає – чи вважати книги письменниці художньою літературою чи це документ і журналістські свідчення, таким чином спонукаючи літературознавців осмислювати нові виміри літератури нон-фікшн.

Світлана Алексієвич визначає жанр, в якому пише, як „роман голосів”⁸⁵. Письменниця висловила про свій художній метод так: „Я збираю повсякденність почуттів, думок, слів. Збираю життя свого часу. Мене цікавить історія душі. Побут душі. Те, що велика історія зазвичай пропускає, до чого вона ставиться з погордою. Займаюсь знехтуваною історією.”⁸⁶ Дослідниця Н. Сивакова характеризує прозу письменниці наступним чином: „Для жанру, який розвиває С. Алексієвич, характерним є використання особистих спогадів як основного структурного компоненту, а глибока психологічна насиченість виводить оповідь за межі конкретної історичної реальності, перетворюючи факти

⁸⁵ С. Алексієвич, *Время надежды сменилось временем страха*, DW, 31 мая 2018, www.dw.com/ru/, [20.05.2020].

⁸⁶ С. Алексієвич, *О проигранной битве: нобелевская лекция Светланы Алексієвич*, <https://arzamas.academy/mag/212-aleksievitch>, [20.05.2020].

індивідуальної пам'яті на факти універсального духовного значення.”⁸⁷

Основу роману *Останні свідки. Соло для дитячого голосу* складають спогади дітей, дитинство яких припало на час Другої світової війни. Письменниця відмовляється від радянської традиції міфологізації та героїзації минулого, надаючи перевагу документуванню з голосу – безпосередній фіксації спогадів свідків. Наратив війни, таким чином, будується як пригадування дитинства та війни. Застосовуючи журналістський метод інтерв'ю учасників подій, Світлані Алексієвич вдається сфокусуватися на емоційній складовій, відтак її роман нон-фікшн набуває рис сповідальної прози (confessional literature).

Прикметним постає той факт, що у творі *Останні свідки. Соло для дитячого голосу* свої історії Другої світової озвучують діти – безголосі суб'єкти в радянській літературі про війну, таким чином Алексієвич „відкрила світу історії людей, доля яких в канонізованому літописі країни була зведена до рівня статистичних даних.”⁸⁸

Форма фрагментарних спогадів, із яких змонтовано роман, суголосна з психологічним механізмом пригадування травматичного досвіду.

⁸⁷ Н. Сивакова, *Цикл Светланы Алексиевич Голоса Утопии: особенности жанровой модели*, [в:] „Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины”, № 1 (82), 2014, с. 151.

⁸⁸ Н. Сивакова, *Особенности субъектной организации документальных книг С.А. Алексиевич*, [в:] „Вестник ТвГУ, Серия „Филология””, № 3, 2014, с. 136.

Досвід катастрофи травмована психіка людини пригадує вибірково і транслює фрагментарно. Механізм людської пам'яті зорієнтований на запам'ятовування трагічного досвіду у вигляді поодиноких вражаючих епізодів. Спонтанність пригадування дає можливість сфокусуватися на суб'єктивному компоненті – афекті та емоційній сфері дитини – свідка й учасника війни. Письменниця виступає фіксатором трагічного дитячого досвіду, застосовуючи метод інтерв'ю, проте авторка-інтерв'юер нівелює власну присутність у тексті роману, залишаючи для себе роль слухача, позицію навмисного мовчання і вислуховування свідків без коментарів.

Дитячі спогади у творі представлені як короткі ескізи-історії пригадування війни. Події, що окреслені в спогадах, – одноманітні і схожі для всіх біди війни: день початку війни, бомбардування, окупація, життя в евакуації, голод, смерть батьків і рідних, втрата дому, перемога, однак саме емоційна реакція пригадувачів увиразнює трагізм подій. Як зазначає дослідниця Сивакова, „у книгах С. Алексієвич війна – це не лише умови надзвичайного насильства, але і спосіб надзвичайного занурення у внутрішній світ, це імпульс, що дозволяє внутрішній рефлексії дійти до відкриттів, що лякають своїми одкровеннями.”⁸⁹

⁸⁹ Idem, *Цикл Светланы Алексиевич Голоса Утопии: особенности жанровой модели*, [в:] „Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины”, № 1 (82), 2014, с. 150.

У фокусі роману – зображення внутрішнього стану та психіки дитини війни, а потужна емоційна складова уможливорює прочитання твору на засадах критичного методу студій афекту (Affect Studies). Засновником теорії афектів вважають Сільвана Томкінса (Silvan Tomkins). Драматург за фахом, С. Томкінс усвідомлював важливість невербальних засобів у театрі та акторській професії. Саме нелінгвістичні засоби – рухи тіла, жестикуляція, вираз обличчя, погляд, передають нюанси емоцій та настроїв, а музика, звукові ефекти, сценографія та візуальні засоби – є невід’ємними компонентами театральних постановок, що сприяють створенню емоційного впливу на глядача. У розвідці *Афектно-образна свідомість* (*Affect Imagery Consciousness*, 1962) Томкінс визначає дев’ять первинних афектів, поділяючи їх на позитивні, нейтральні та негативні: насолода/задоволення (Enjoyment–Joy), інтерес/очікування (Interest–Excitement) – позитивні; здивування (Surprise–Startle) – нейтральний афект; злість (Anger–Rage), відраза (Disgust), відчуття від неприємного запаху (Dissmell), пригнічення як реакція на втрату (Distress), страх/жах як реакція на небезпеку (Fear–Terror), ганьба/припинення як реакція на невдачу (Shame–Humiliation) – негативні афекти⁹⁰. Теорія афекту виходить із передумови, що наративи творяться не лише лінгвістичними засобами, а й невербальними, такими як настрій, почуття, емоції, атмосфера.

⁹⁰ S. Tomkins, *Affect Imagery Consciousness: The Complete Edition*, New York 2008.

Послідовники Томкінса – Ів Кософські Седжвік (Eve Kosofsky Sedgwick), Брайан Массумі (Brian Massumi), Сієнн Нгаї (Sianne Ngai) досліджують літературні тексти, спираючись на теорію афекту. У збірці есе *Аспекти щоденного страху (The Politics of Everyday Fear)* за редакцією Брайана Массумі висвітлюються аспекти страху в капіталістичному суспільстві: механізми продукування образів та інформації, пов'язаних з афектом страху, „телевізійний страх” (telefear), страх і політика споживання, „капіталізація страху” (capitalized fear)⁹¹.

В роботі *Відразливі почуття (Ugly Feelings)* Сієнн Нгаї (Sianne Ngai) аналізує емоційну негативність (emotional negativity) в літературних творах та кіномистецтві, зосереджуючись на почуттях заздрості (envy), жадоби (greed), ненависті (hate), недовіри (distrust), людино-ненависності (misanthropy)⁹². Ів Кософські Седжвік, американська феміністка й одна з будівничих квір-теорії, у розвідці *Відчуття доторку: Афект, педагогіка, перформативність (Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity)*, пропонує критичне осмислення емоційно-чуттєвих аспектів прози Джейн Остін, Генрі Джеймса, Джудіт Батлер⁹³.

Дослідження афекту страх-жах виходять з передумови взаємопов'язаності та взаємодії емоцій страху з відчуттям загрози (risk perception, risk as

⁹¹ B. Massumi, *The Politics of Everyday Fear*, Minneapolis, London 1993.

⁹² S. Ngai, *Ugly Feelings*, Cambridge, Massachusetts, London 2005.

⁹³ E. Kosofsky Sedgwick, *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*, Durham 2003.

feelings), вразливості (vulnerability), а також образів, що сигналізують про загрозу (risk imagery)⁹⁴.

Страх як одна із провідних людських емоцій має безліч рушіїв-тригерів та проявів. Сучасні дослідження з психології, присвячені вивченню емоційних станів, серед різновидів страху виокремлюють біологічний страх, пов'язаний із загрозою існування людини, а також страх болю, хвороби; соціальний страх, викликаний соціальними чинниками і пов'язаний із осудом суспільства, втратою соціального статусу чи руйнуванням самооцінки; екзистенціальний, який визнається як страх перед смертю та часом, усвідомлюється як марність людського існування⁹⁵. А. Кемпінські виокремлює ще і дезінтеграційний страх, пов'язаний із порушенням структури взаємодії з оточуючим світом⁹⁶.

Війна як тотальна екзистенціальна загроза і масивна психофізична травматична подія, зроджує в людині всі відомі види страху – екзистенціальний, біологічний, соціальний, дезінтеграційний. Відтак дитинство свідків війни в романі Світлани Алексієвич охоплено горем та опалено страхом:

⁹⁴ P. Slovic, *What's Fear Got to Do with It – It's Affect We Need to Worry About*, [in:] „Missouri Law Review”, vol. 69, Fall 2004, p. 985-986.

⁹⁵ Д. Барінов, *Страх как социальный феномен*, [в:] „Гуманитарный научный вестник”, № 2, 2019, с. 42, naukavestnik.ru/doc/gv1902Varinov.pdf, [20.05.2020].

⁹⁶ А. Кемпински, *Страх*, [в:] *Психические состояния: Хрестоматия*, ред. Л. В. Куликова, Санкт-Петербург 2000, с. 229-235.

„А потім нас довго тримали в якійсь дровітні. Було дуже страшно, ми плакали, кричали. [...] Маленькі, але ми вже знали, коли стріляють снаряди, що це не літак бомбить, а саме артилерія б'є. [...] було страшно, дуже страшно, а голову сховаєш, і вже не страшно, головне – не бачити.”⁹⁷.

У психологічних дослідженнях визначають астеничну та стеничну реакції страху людини в екстремальній ситуації. Астенична реакція страху – пасивно-захисний рефлекс, що характеризується зціпенінням, тремтінням, розгубленістю та хаотичними діями. Стенична реакція – паніка, є проявом активно-захисного рефлексу⁹⁸.

Страх героїв *Останніх свідків* провокує різноманітні реакції – від зціпеніння, забування свого імені від страху, до істерично-панічних – плач, крик, істеричний сміх:

„Одного разу я відчула такий страх, що після нього вже ніяких бомб не боялася. Нас не попередили, що потяг стоїть десять-п'ятнадцять хвилин. Коротко. Потяг пішов, а я залишилася... Сама... Не пам'ятаю, хто мене підхопив...”⁹⁹.

⁹⁷ С. Алексієвич, *Останні свідки. Соло для дитячого голосу*, Київ 2016, с. 170.

⁹⁸ О. Косолапов, *Возникновение страхов в экстремальных ситуациях: Типы реакций на страх и стадии развития*, [в:] „Проблемы обеспечения безопасности при ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций”, № 1, 2012, <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/Articles/kosolapov/tez1.pdf>, [20.05.2020].

⁹⁹ С. Алексієвич, *Останні свідки...*, op.cit., с. 23.

Перебуваючи у стані жаху, дитина забуває власне ім'я:

„Вона кличе мене „Анечка” ... Але я думаю, що в мене інше ім'я... Наче пам'ятаю, що воно в мене інше, але яке – забула. Від страху... Від страху, що в мене забрали маму...”¹⁰⁰. У спогадах діти підкреслюють зціпеніння та німоту у моменти смертельної загрози як у дітей, так і в дорослих:

„Тепер... Ніхто не плакав... Не розмовляв... Навіть тоді це мене вразило. Читав, що зазвичай люди плачуть, кричать, передчуваючи смерть – жодної сльозинки не пам'ятаю. Навіть сльозиночки... Зараз, коли я про це згадую, починаю думати: може, я оглух у ті хвилини й нічого не чув? Чому не було сліз?”¹⁰¹.

Афект страх–жах проявляється зціпенінням, „виключенням” емоцій і почуттів:

„Я не хотіла жити... Мені вже нікого не було шкода: ні себе, ні маму з татом. А підведеш очі – навколо вони стоять. Із вівчарками. У вівчарок очі страшні. Собака ніколи людині просто в очі не дивиться, відводить очі, а ці дивилися. Дивилися нам просто в очі...”¹⁰²

Перед лицем страху бути вбитою, втратити маму, дитину охоплює істеричний стан:

„Як вони [німці] поїхали, я почала сміятися. Двадцять хвилин... Падаю від сміху. Мама мене лає – не допомагає, мама мене просить – не допомагає. <...>

¹⁰⁰ Ibidem, с. 119.

¹⁰¹ Ibidem, с. 166.

¹⁰² Ibidem, с. 157.

І весь день я так сміялася. Думали, що я... Ну, розумієте... У всіх страх..."¹⁰³

Ребекка Адельман (Rebecca A. Adelman) досліджує феномен впливу війни та мілітаристських практик на свідомість та психіку дитини, і в залежності від ступеня залученості дитини у військовий конфлікт розрізняє цивільних дітей (civilian children), що пережили досвід війни, та дітей війни (military children), які безпосередньо брали участь у військових діях¹⁰⁴. Дитина-солдат (child soldier) демонструє звикання до страху, до вбитих, і про це згадується у свідченнях героїв прози Алексієвич:

„Хлопчик не міг доторкнутися до вбитих, він боявся, що десь тут його батько. І ось тоді я спіймав себе на думці, що в мене чомусь немає страху перед смертю. У думках із нею я вже зжився. <...> У мене відтоді... Ніколи немає сліз... Немає їх навіть тоді, коли, може, й слід. Я не вмію плакати.”¹⁰⁵

„Навколо було багато вбитих, вони вже не лякали. Ми жили серед убитих. Навіть звикли. Лише одного разу мені стало страшно. Зайшли ми в село, його нещодавно спалили. Уранці спалили, а ввечері ми прийшли. Я побачив обгорілу жінку... Вона лежала вся чорна, а руки білі, живі жіночі руки. Ось тоді мені

¹⁰³ Ibidem, с. 134.

¹⁰⁴ R. Adelman, *Figuring Violence: Affective Investments in Perpetual War*, New York 2019, p. 27, muse.jhu.edu/chapter/2219203, [20.05.2020].

¹⁰⁵ С. Алексієвич, *Останні свідки...*, op. cit., с. 179.

вперше стало страшно. Я міг закричати, ледве стримався.”¹⁰⁶

„Ні, дитиною я не був. Не пам’ятаю себе дитиною. Хоча... Убитих не боявся, а йти вночі або ввечері через цвинтар боявся. Мертві, що на землі, не лякали, а ті, що в землі, лякали. Страх дитинства... Він залишився... Хоча я думаю, що діти нічого не бояться...”¹⁰⁷

Лейтмотивами твору є пригадування і забування: пам’ять може „вимикатися”, людина пропускає значні уламки трагічного досвіду, а великі часові пласти випадають із людської пам’яті:

„Пам’ятаю маму... Окремими картинками... Перша картинка... Мама завжди в білому халаті... <...> Навіть обличчя не пам’ятаю, лише білий халат... <...> Друга картинка... Мама не прийшла...”¹⁰⁸

Таким чином, пам’ять про війну стає фрагментарною, вибірковий механізм пригадування та забування подій війни фіксується авторкою роману:

„Далі нічого не пам’ятаю: хто і як нас рятував у німецькому концтаборі? <...> Щось трапилось із моєю пам’яттю. Не пам’ятаю обличчя, не пам’ятаю слів...”¹⁰⁹

„Це – війна. Як я пам’ятаю... Пам’ятаю окремими спалахами...”¹¹⁰

¹⁰⁶ Ibidem, с. 337.

¹⁰⁷ Ibidem, с. 337.

¹⁰⁸ Ibidem, с. 79.

¹⁰⁹ Ibidem, с. 81.

¹¹⁰ Ibidem, с. 51.

„Увесь час ходили голодні. Я не запам'ятала, де була? Куди везли? Назви, імена... Від голоду жили, наче уві сні”¹¹¹.

Ф. Ріман вказує на особливу вразливість дитини у порівнянні з дорослою людиною перед лицем страху. У той час як дорослі можуть аналізувати ситуацію, що викликає страх, і задіювати адекватні моделі реагування, дитина не здатна розрізнити об'єкт свого страху, є внутрішньо безпорадною, не розуміє, що відбувається і скільки це може тривати¹¹².

Відтворення стану афекту дітей-свідків у романі Світлани Алексієвич здійснюється засобами контрастного зіставлення подій до війни та в воєнний період, а емоційна складова роману підсилюється за допомогою передачі відчуття запаху, з яким в дітей асоціюється війна, з опорою на колористику та звукові враження:

„У моїй пам'яті залишився колір. <...> Будинок свого діда – жовтий, дерев'яний. Білий пісок, в якому ми гралися, наче випраний. Білий-білий. <...> Потім усі спогади в темному кольорі.”¹¹³

Запахи, що закарбувалися в дитячій пам'яті в часи війни, відлунюють у мирному житті, оживлюючи травматичний досвід:

¹¹¹ С. Алексієвич, *Останні свідки...*, *op.cit.*, с. 157.

¹¹² Ф. Ріман, *Основные формы страха: Исследование в области глубинной психологии*, Москва 1999, с. 8.

¹¹³ С. Алексієвич, *Останні свідки...*, *op.cit.*, с. 53.

„Я запам'ятовувала запахи... Коли бачу зараз у кіно фашистів, чую солдатський запах... Шкіри, доброго сукна, поту...”¹¹⁴.

Чорний колір в дитини асоціюється з війною, а відтак стає джерелом страху:

„Пам'ятаю чорний колючий дріт, люди теж усі чорні, усі на одне обличчя. Батька ми не впізнали, він нас впізнав. Він хотів погладити мене, а я чомусь боялася підходити до дроту, тягнула маму додому.”¹¹⁵

Синтаксичний паралелізм, що використовує письменниця, фіксуючи спогади дітей війни, включаючи в текст роману повтори, примовляння та причитання, сприяє ампліфікації – підсиленню негативного афекту (affective amplification)¹¹⁶ та оживленню (animatedness)¹¹⁷ почуттів та емоцій, сприяє підсиленню гіперперцептивності – загостреному читацькому сприйняттю, пробудженню емпатії:

„О-о-о-о! Якби людина знала свою долю, то вона б і до ранку не дожила. <...> Спрага... Нас усіх мучила спрага, весь час хотілося пити. <...> Я все життя пам'ятатиму... Ніколи не забуду... <...> О-о-о-о! Якби людина знала свою долю наперед...”¹¹⁸.

¹¹⁴ Ibidem, с. 149.

¹¹⁵ Ibidem, с. 181-182.

¹¹⁶ S. Tomkins, *Affect Imagery Consciousness: The Complete Edition*, New York 2008, p. 49.

¹¹⁷ S. Ngai, *Ugly Feelings*, Cambridge, Massachusetts, London 2005, p. 91.

¹¹⁸ С. Алексієвич, *Останні свідки ...*, op.cit., с. 156.

„Я все життя пам'ятатиму... Ніколи не забуду... <...> О-о-о-о! Якби... Якби знаття... Увесь час ходили голодні...”¹¹⁹.

„О-о-о-о! Життя людське... Я не знаю, чи легко жити дереву, всьому живому, кого людина приручила. Худобі, птиці... Але про людину я знаю... Я хотіла померти, мені вже нікого було не шкода...”¹²⁰.

Страх і жах – емоції, що позначають спогади всіх героїв-свідків, і стають лейтмотивами твору Алексієвич, оголюючи дитячі страждання в часи війни. Літературні техніки, застосовані Світланою Алексієвич у романі *Останні свідки. Соло для дитячого голосу*, – фіксація сповідального монологу дітей-свідків війни та відображення афективної (affective) складової у спогадах, синтаксичний паралелізм і повтори, надають підґрунтя для емоційного читацького відгуку, сприяють поширенню афективного емоційного впливу на читача, створюючи тяглість емоційних переживань у ланцюжку дитина-свідок – автор – читач (continuity of affect).

Література

Алексієвич С., *Останні свідки. Соло для дитячого голосу*, Переклад з російської Л. Лисенко, Київ 2016.

¹¹⁹ Ibidem, с. 157.

¹²⁰ Ibidem, с. 158.

Алексиевич С., *Время надежды сменилось временем страха*, DW, 31 мая 2018, www.dw.com/ru/, [25.05.2020].

Алексиевич С., *О проигранной битве: нобелевская лекция Светланы Алексиевич*, [в:] „Arzamas”, 7.12.2015, arzamas.academy/mag/212-aleksievitch, [25.05.2020].

Баринов Д., *Страх как социальный феномен*, [в:] „Гуманитарный научный вестник”, №2, 2019, с. 39-48, naukavestnik.ru/doc/gv1902Barinov.pdf, [25.05.2020].

Кемпински А., *Страх*, [в:] “Психические состояния”, Санкт-Петербург 2000, с. 229-235.

Косолапов О., *Возникновение страхов в экстремальных ситуациях: Типы реакций на страх и стадии развития*, [в:] „Проблемы обеспечения безопасности при ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций”, № 1 (2012), nuczu.edu.ua/sciencearchive/Articles/kosolapov/tez1.pdf, [25.05.2020].

Риман Ф., *Основные формы страха: Исследование в области глубинной психологии*, Пер. Э. Гушанского, Москва 1999.

Сивакова Н., *Особенности субъектной организации документальных книг С.А. Алексиевич*, [в:] „Вестник ТвГУ”, Серия „Филология”, №3, 2014а, с. 134-139.

Сивакова Н., *Цикл Светланы Алексиевич „Голоса Утопии”: особенности жанровой модели*, [в:] „Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины”, №1 (82), 2014, с. 148-151.

- Adelman R., *Figuring Violence: Affective Investments in Perpetual War*, New York 2019, muse.jhu.edu/chapter/2219203, [25.05.2020].
- Kosofsky Sedgwick E., *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*, Durham 2003.
- Massumi B., *The Politics of Everyday Fear*. Minneapolis, London 1993.
- Ngai S., *Ugly Feelings*, Cambridge, Mass., London 2005.
- Slovic P., *What's Fear Got to Do with It – It's Affect We Need to Worry About*, [В:] "Missouri Law Review", vol. 69 (2004), с. 971-990.
- Tomkins, Silvan S., *Affect Imagery Consciousness: The Complete Edition*, New York 2008.

References

- Alexievich S., *Ostanni svidky. Solo dlya dytyachoho holosu*, pereklad z rossiys'koi L. Lysenko, Kyiv 2016.
- Alexievich S., *Vremya nadezhdy smenilos' vremenem straha.*, "DW", 31.05.2018, www.dw.com/ru/, [25.05.2020].
- Alexievich S., „O proigrannoi bitve: nobelevskaya lektziya Svetlany Alexievich.” *Arzamas*, 7.12.2015, arzamas.academy/mag/212-aleksievitch, [25.05.2020].
- Barinov D.N. „Strah kak sotsial'nyi fenomen.” *Humnitarnyi nauchnyi vestnik*, №2, 2019, сс. 39-48, naukavestnik.ru/doc/gv1902Barinov.pdf, [25.05.2020].
- Kempinskiy A., „Strah.” *Psihicheskie sostoyaniya*, Sankt-Peterburgh 2000, с. 229-235.
- Kosolapov O. M., *Vozniknovenie strahov v ekstremal'nyh situatsiyah: Tipy reaktsiyi na strah i stadii razvitiya*, [v:]

„Problemy obespecheniya bezopasnosti pri likvidatsii posledstviy chrezvychnykh situatsiy”, № 1, 2012. nuczu.edu.ua/sciencearchive/Articles/kosolapov/tez1.pdf, [25.05.2020].

Riman F., *Osnovnye formy straha: Issledovanie v oblasti hlubinnoi psihologii*, Moskva 1999.

Sivakova N., *Osobennosti sub'ektnoi organizatsii dokumental'nykh knig S. Alexievich*, [v:] „Vestnik TvGU, Seriya „Filologiya””, №3, 2014, c. 134-139.

Sivakova N., *Tsykl Svetlany Alexievich Golosa Utopii: osobennosti zhanrovoi modeli*, [v:] „Izvestiya Gomel'skoho gosudarstvennogo universiteta imeni F. Skoriny”, №1(82), 2014, c. 148-151.

Adelman R., *Figuring Violence: Affective Investments in Perpetual War*, New York 2019, muse.jhu.edu/chapter/2219203, [25.05.2020].

Kosofsky Sedgwick E., *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*, Durham 2003.

Massumi B., *The Politics of Everyday Fear*, Minneapolis, London 1993.

Ngai S., *Ugly Feelings*, Cambridge, Mass., London 2005.

Slovic P., *What's Fear Got to Do with It – It's Affect We Need to Worry About*, [v:] “Missouri Law Review”, vol. 69, 2004, p. 971-990.

Tomkins, Silvan S., *Affect Imagery Consciousness: The Complete Edition*, New York 2008.